

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ БЛАГОЕВГРАД

СТАНОВИЩЕ

**От проф. д-р Силвия Трифонова Трифонова-Праматарова,
Университет за национално и световно стопанство (УНСС), София
Научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“**

Относно: Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ в Югозападен университет „Неофит Рилски“ - Благоевград.

Автор на дисертационния труд: Биляна Ташева

Тема на дисертационния труд: “Въздействие на кризисните състояния върху основни показатели за дейността на банковата система на Република Северна Македония”

Научен ръководител: доц. д-р Елена Ставрова

Основание за представяне на становището: Участие в състава на научно жури за защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 2907/06.12.2024 г. на Ректора на Югозападен Университет „Неофит Рилски“ - Благоевград проф. д-р Николай Марин

I. Информация за дисертанта

Биляна Ташева е завършила бакалавърска степен на обучение по специалност “Право“ в Юридическия факултет “Юстиниан Първи” – Скопие, Република Северна Македония (РСМ) през 2001 г. Тя придобива магистърска степен по специалност „Финанси“ в Югозападния университет „Неофит Рилски“ - Благоевград през 2017 г., а през 2019 г. е приета за обучение като редовен докторант към катедра „Финанси и отчетност“ на същия университет по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“.

Докторантката Биляна Ташева има богат практически опит в сферата на правото. Тя е адвокат по гражданско право, наказателно право и търговско право от 2006 г. досега. Тя е издържала адвокатски изпит през 2004 г., придобива лиценз за работа като независим адвокат през 2006 г. През 2012 г. тя е издържала изпит при нотариус, а през 2024 г. – за административен служител.

II. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд на Биляна Ташева е посветен на особено актуална и значима тема, имайки предвид силното отражение на кризисните процеси върху стабилността на банковия и финансовия сектор. В основата на изследването е тясната взаиморъзка между

икономическия растеж и банковата и финансовата система, която е предмет на дългогодишна дискусия и вълнува много автори.

Докторантката е много добре запозната с проблематиката на научното изследване, за което свидетелства ясното формулиране на обекта, предмета, целта и задачите на дисертационния труд. Фокусът на изследването е върху ролята на централната банка на РСМ върху икономическия растеж в условията на кризи, т.е. в периода от 2019 г. до 2022 г.

Дисертационният труд е структуриран в 5 глави и използвана литература, като на практика обхваща въведение, 3 самостоятелни глави, заключение и библиография. Представени са и списък на таблиците, и списък на фигурите. Трудът е в общ обем на 199 страници, като основният текст е 191 страници.

В дисертационния труд са представени 22 таблици и 66 фигури за целите на онагледяване на наблюдаваните тенденции по изследваните показатели и на основните резултати от анализа.

За постигане на поставената цел и задачи са приложени разнообразни методи на изследване, в т.ч.: теоретико-методологически анализ, метод на наблюдение, историко-логически подход, метод на анализ и синтез, сравнителен анализ, индуктивен и дедуктивен метод, иконометричен анализ, графичен и табличен анализ, и др.

Първа глава на практика представлява въведението на дисертационния труд. Тук ясно са формулирани обекта, предмета, целта и задачите на дисертационния труд, хипотезите на изследването и използваната методология. Поставени са 5 задачи на изследването са: 1/ Да се разгледа ролята на Централната банка на РСМ в условия, когато не е имало кризи; 2/ Да се направи сравнителен анализ с ролята ѝ във времена на кризи; 3/ Емпирично да се изследва дали посоката на причинно-следствената връзка върви от развитието на банковата система към икономическия растеж или развитието на банковата система следва икономическия растеж; 4/ Да се извърши критичен анализ на получените от изследването описателни и емпирични данни; 5/ Да се оцени количествено връзката между развитието на банковата система в РСМ и икономическия растеж. Докторантката дефинира 3 хипотези на изследването: Хипотеза 1: Съществува положителна корелация между показателите за развитие на банковата система и темпа на икономически растеж; Хипотеза 2: Икономическият растеж и финансовото посредничество на банките са двупосочно причинно-следствено свързани; Хипотеза 3: Централната банка има ключова роля за смекчаване на въздействието на кризите и за осигуряване на финансов и икономически растеж.

Втора глава, реална – първа, е посветена на теоретичния анализ и прегледа на литературата по темата. В нея докторантката представя и анализира вижданията на отделните икономически школи относно ролята на банките за икономическото развитие и относно управлението на банковите рискове – ликвиден, кредитен, операционен, пазарен, валутен и др., и логично свързаните с тях – банкови кризи. Направен е анализ на ролята на банковата система в РСМ като основно посредническо звено, нейната структура и основни банкови показатели. Въз основа на това обстойно е изследвана дейността и функциите на централната банка на РСМ като основен паричен и емисионен институт в страната, и инструментите на паричната ѝ политика в условията на паричен режим на инфлационно таргетиране.

Трета глава, реална – втора, е посветена на емпиричното изследване. Представена е методологията на изследването като са изяснени статистическите тестове, които ще се използват чрез прилагането на софтуера EViews 11, използваните променливи в модела и ограниченията на изследването. Направен е анализ на въздействието на кризисните ситуации върху основните показатели за дейността на банковата система на РСМ като динамика на активите, кредитите, депозитите, лихвените проценти, структура на балансите, финансови резултати на банките, както и анализ на състоянието на местната икономика по набор от показатели като икономически растеж и инфлация. Проследени са мерките на централната банка и правителството за справяне с кризата, причинена от пандемията от Covid-19 в периода от 2020 до 2022 г. Изследвана е и причинно-следствената връзка между

развитието на финансовото посредничество на банките и икономическия растеж в РСМ като се установява наличието на такава по отношение на определени показатели.

Четвърта глава, реална – трета, е посветена на анализа на данните, получени от иконометричното изследване чрез приложението на векторен авторегресионен модел (VAR модел). Анализирани са основни показатели от банковите баланси за периода второ тримесечие 2019 г. – второ тримесечие 2022 г. и за работата на централната банка на РСМ и приложените мерки за преодоляване кризисната ситуация през периода. Направен е и анализ на данните, получени от статистическия анализ, за да се изследва и докаже връзката между развитието на финансовата система и икономическия растеж.

В пета глава, реално – заключението на труда, са обобщени основните изводи от проведеното изследване и са формулирани препоръки. Установява се, че в условията на криза РСМ не може да постигне дългосрочен и устойчив икономически растеж. Емпиричният анализ доказва, че съществува причинно-следствена връзка между развитието на банковата система и икономическия растеж в РСМ като връзката е положителна. Тя не се проявява между дела на активите на банковия сектор в БВП и темпа на растеж на БВП, но между кредитите, депозитите като дял от БВП и съотношението кредити към депозити, и темпа на растеж на БВП. Докторантката е формулирала конкретни препоръки към централната банка и правителството на РСМ за осигуряване в бъдеще на по-висок и устойчив икономически растеж на страната.

Библиографията съдържа общо 104 литературни източници, изцяло на английски език. Множеството цитирани източници показват, че докторантката подробно се е запознала с основните публикации по темата на дисертацията.

III. Оценка на научните и научно-приложни приноси

В дисертационния труд се открояват научни и научно-приложни приноси, които според мен са следните:

1. Обогаляване на съществуващата литература със систематизация на теоретичните школи и постановки относно ролята на банките за икономическото развитие.
2. Извършена е иконометрична оценка на причинно-следствената връзка между развитието на финансовата система и темповете на икономически растеж в РСМ, с установена положителна корелация между показателите за развитието на банковата система и темпа на растеж на БВП.
3. Разкриване на нови знания относно върху ролята на централната банка на РСМ върху икономическия растеж в условията на кризи.
4. Установяване на осезаем ефект на пандемията от Covid-19 върху състоянието на банковата система в РСМ и обратимост на тенденциите след приключване на пандемичната обстановка.
5. Формулиране на конкретни препоръки към централната банка и правителството на РСМ за осигуряване в бъдеще на по-висок и устойчив икономически растеж на страната.

IV. Оценка на автореферата и публикациите по дисертацията

Авторефератът отразява точно съдържанието на дисертационния труд. Но в него не са посочени научните и научно-приложните приноси.

Освен това списъкът с публикации се разминава между автореферата и приложената справка за публикациите на докторантката.

Докторантката има 3 публикации по темата на дисертацията – те са под формата на статии в списания с научно рецензиране, в т.ч.: 1 статия в списание „Economics and Management“ и 2 статии в списание „Entrepreneurship“, с което изпълнява минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

В автореферата липсва публикацията “Analysis of the effects of the Covid-19 crisis impact on the national banks of the Republic of Bulgaria and the Republic of North Macedonia”,

„Entrepreneurship”. Грешен линк е посочен към тази публикация в списъка с публикациите. Този линк води към другата статия в списание „Entrepreneurship“.

V. Критични бележки и препоръки

Към дисертационния труд нямам критични бележки по същество. Необходимо е в автореферата да се посочат научните и научно-приложните приноси от дисертационното изследване. Необходима е и цялостна стилова и граматическа редакция на дисертационния труд и на автореферата.

Предвид на ключовата роля на банковия риск мениджмънт за стабилността на банковата система бих искала да задам следния въпрос:

На какво трябва да се наблегне в управлението на кредитния риск на банките при кредитирането на нефинансови предприятия в РСМ, при положение, че тези кредити оказват по-съществено положително влияние върху икономическия растеж в страната?

VI. Заключение

Дисертационният труд на Биляна Ташева на тема „Въздействие на кризисните състояния върху основни показатели за дейността на банковата система на Република Северна Македония“ е на актуална тема и представлява завършено изследване, постигнало целта и поставените задачи, и защитило тестваните хипотези. Трудът има научни и научно-приложни приноси за теорията и практиката. Въз основа на това давам *положителна оценка* на рецензирания дисертационен труд и автореферат, и *предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Биляна Ташева образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.8 „Икономика“, научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“.*

18.01.2025 г.
София

Член на жури:
(проф. д-р Силвия Трифонова-Праматарова)

ЈУГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ ·НЕОФИТ РИЛСКИ· БЛАГОЕВГРАД

ОPINION

**By Prof. Silvia Trifonova Trifonova-Pramatarova, PhD
University of National and World Economy (UNWE), Sofia
Scientific specialty „Finance, Money in Circulation, Credit and Insurance”**

Subject: Dissertation for the award of the educational and scientific degree “Doctor” in scientific specialty “Finance, Money in Circulation, Credit and Insurance” at the Southwest University "Neofit Rilski"-Blagoevgrad

Author of dissertation: Bilyana Tasheva

Topic of dissertation: “Impact of crisis situations on the main indicators of the banking system of the Republic of North Macedonia”

Scientific supervisor: Assoc. Prof. Elena Stavrova, PhD

Reason for submitting the opinion: participation in the composition of the scientific jury for the defense of the dissertation according to the Order № 2907/06.12.2024 of the Rector of Southwest University "Neofit Rilski" - Prof. Dr. Nikolay Marin.

I. Information about the PhD student

Bilyana Tasheva graduated with a Bachelor’s degree in Law from the Faculty of Law “Justinian I” – Skopje, Republic of North Macedonia (RNM) in 2001. She obtained a Master’s degree in Finance from the South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad in 2017, and in 2019 she was accepted for training as a full-time doctoral student at the Department of Finance and Accounting of the same university in the scientific specialty “Finance, Monetary Circulation, Credit and Insurance”.

Doctoral student Bilyana Tasheva has extensive practical experience in the field of law. She has been a lawyer in civil law, criminal law and commercial law since 2006. She passed the bar exam in 2004, acquired a license to work as an independent lawyer in 2006. In 2012 She passed the notary exam, and in 2024 – for an administrative officer.

II. General Characteristics of the Presented Dissertation

Bilyana Tasheva’s dissertation is dedicated to a particularly topical and significant topic, given the strong impact of crisis processes on the stability of the banking and financial sector. The basis of the study is the close relationship between economic growth and the

banking and financial system, which has been the subject of long-standing discussion and has excited many authors.

The PhD student is very well acquainted with the issues of scientific research, as evidenced by the clear formulation of the object, subject, goal and objectives of the dissertation. The focus of the study is on the role of the central bank of the Republic of North Macedonia (RNM) on economic growth in times of crisis, i.e. in the period from 2019 to 2022.

The dissertation is structured in 5 chapters and references, practically comprising an introduction, 3 separate chapters, a conclusion and a bibliography. A list of tables and a list of figures are also presented. The work has a total volume of 199 pages, with the main text being 191 pages.

The dissertation presents 22 tables and 66 figures for the purpose of illustrating the observed trends in the studied indicators and the main results of the analysis.

To achieve the set goal and tasks, various research methods have been applied, including: theoretical and methodological analysis, observation method, historical and logical approach, method of analysis and synthesis, comparative analysis, inductive and deductive method, econometric analysis, graphical and tabular analysis, etc.

The first chapter practically represents the introduction of the dissertation. Here, the object, subject, goal and tasks of the dissertation, the hypotheses of the study and the methodology used are clearly formulated. 5 tasks of the study have been set: 1/ To examine the role of the Central Bank of the RNM in conditions when there were no crises; 2/ To make a comparative analysis with its role in times of crises; 3/ To empirically investigate whether the direction of the causal relationship goes from the development of the banking system to economic growth or the development of the banking system follows economic growth; 4/ To carry out a critical analysis of the descriptive and empirical data obtained from the study; 5/ To quantitatively assess the relationship between the development of the banking system in the RNM and economic growth. The PhD student defines 3 hypotheses of the study: Hypothesis 1: There is a positive correlation between the indicators of development of the banking system and the rate of economic growth; Hypothesis 2: Economic growth and financial intermediation of banks are bidirectionally causally related; Hypothesis 3: The central bank has a key role in mitigating the impact of crises and ensuring financial and economic growth.

Chapter 2, real – 1, is dedicated to the theoretical analysis and review of the literature on the topic. In it, the doctoral student presents and analyzes the views of the individual economic schools on the role of banks in economic development and on the management of banking risks – liquidity, credit, operational, market, currency, etc., and the logically related to them – banking crises. An analysis of the role of the banking system in the RNM as the main intermediary unit, its structure and main banking indicators is made. Based on this, the activities and functions of the RNM central bank as the main monetary and issuing institution in the country, and the instruments of its monetary policy in the conditions of a monetary regime of inflation targeting are thoroughly studied.

Chapter 2, real – 2, is dedicated to the empirical study. The methodology of the study is presented, clarifying the statistical tests that will be used through the application of the EViews 11 software, the variables used in the model and the limitations of the study. An analysis of the impact of crisis situations on the main indicators of the activity of the banking system of the RNM, such as the dynamics of assets, loans, deposits, interest rates, balance sheet structure, financial results of banks, as well as an analysis of the state of the local economy by a set of indicators such as economic growth and inflation, was carried out. The measures of the central bank and the government to deal with the crisis caused by the Covid-19 pandemic in the period from 2020 to 2022 were monitored. The causal relationship between the development of financial intermediation of banks and economic growth in the RNM was also studied, establishing the presence of such a relationship in relation to certain indicators.

The Chapter 4, real – 3, is dedicated to the analysis of the data obtained from the econometric study through the application of the vector autoregression model (VAR model). The main indicators of the bank balance sheets for the period second quarter 2019 – second quarter 2022 and the work of the central bank of the RNM and the measures implemented to overcome the crisis situation during the period were analyzed. An analysis of the data obtained from the statistical analysis was also made in order to study and prove the relationship between the development of the financial system and economic growth.

In the fifth chapter, real – the conclusion of the work, the main conclusions from the study are summarized and recommendations are formulated. It is established that in conditions of crisis, the RNM cannot achieve long-term and sustainable economic growth. The empirical analysis proves that there is a causal relationship between the development of the banking system and economic growth in the RNM, as the relationship is positive. It does not manifest itself between the share of banking sector assets in GDP and the GDP growth rate, but between loans, deposits as a share of GDP and the loan-to-deposit ratio, and the GDP growth rate. The doctoral student has formulated specific recommendations to the central bank and the government of the RNM to ensure higher and sustainable economic growth in the country in the future.

The bibliography contains a total of 104 literary sources, entirely in English. The numerous cited sources show that the doctoral student has thoroughly familiarized herself with the main publications on the topic of the dissertation.

III. Evaluation of scientific and applied contributions

The dissertation highlights scientific and applied scientific contributions, which in my opinion are the following:

1. Enrichment of the existing literature with a systematization of theoretical schools and statements regarding the role of banks in economic development.
2. An econometric assessment of the causal relationship between the development of the financial system and the rates of economic growth in the RNM was carried out, with a positive correlation established between the indicators of the development of the banking system and the rate of GDP growth.
3. Disclosure of new knowledge regarding the role of the RNM central bank on economic growth in times of crisis.
4. Establishment of a tangible effect of the Covid-19 pandemic on the state of the banking system in the RSM and reversibility of trends after the end of the pandemic situation.
5. Formulation of specific recommendations to the central bank and the RNM government to ensure higher and sustainable economic growth in the country in the future.

IV. Evaluation of the abstract and publications on the dissertation

The abstract accurately reflects the content of the dissertation work. However, it does not indicate the scientific and applied scientific contributions.

In addition, the list of publications differs between the abstract and the attached reference to the doctoral student's publications.

The doctoral student has 3 publications on the topic of the dissertation – they are in the form of articles in peer-reviewed journals, including: 1 article in the “Economics and Management” Journal and 2 articles in the “Entrepreneurship” Journal, with which she fulfills the minimum national requirements for acquiring the educational and scientific degree “doctor”.

The abstract is missing the publication "Analysis of the effects of the Covid-19 crisis impact on the national banks of the Republic of Bulgaria and the Republic of North Macedonia", "Entrepreneurship". An incorrect link is provided to this publication in the list of publications. This link leads to the other article in the journal "Entrepreneurship".

V. Critical comments and recommendations

I have no critical comments on the substance of the dissertation. It is necessary to indicate in the abstract the scientific and scientific-applied contributions of the dissertation research. A complete stylistic and grammatical revision of the dissertation and the abstract is also necessary.

Given the key role of bank risk management for the stability of the banking system, I would like to ask the following question:

What should be emphasized in the management of the credit risk of banks when lending to non-financial enterprises in the RNM, given that these loans have a more significant positive impact on economic growth in the country?

VI. Conclusion

Bilyana Tasheva's dissertation on the topic "Impact of crisis situations on the main indicators of the banking system of the Republic of North Macedonia" is on a current topic and represents a completed study that has achieved the goal and the tasks set, and defended the tested hypotheses. The work has scientific and applied scientific contributions to theory and practice. Based on this, I give a *positive assessment* of the reviewed dissertation and abstract, and *I propose to the esteemed scientific jury to award Bilyana Tasheva the educational and scientific degree "doctor" in professional field 3.8 "Economics", scientific specialty "Finance, Money Circulation, Credit and Insurance"*.

18.01.2025
Sofia

Member of the jury:
(Prof. Silvia Trifonova-Pramatarova, PhD)